

Kıbrıs Sosyal Hayatında Mollalar (18. yy.)

Ümit Güler

Doç Dr., Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Batman, Türkiye
umidguler@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-0828-4197>

Öz: Molla tabiri birçok zümre için kullanılabilmeyle beraber genel itibarıyla bu kavramın dinî bir görev icra etsin veya etmesin bilimum medrese mezunları için kullanılan ilmi bir unvan olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren sosyal anlamda değer kaybına uğrayan mollaların tarihsel geçmişine ışık tutulması, Osmanlı dönemi İslam sosyal tarihinin aydınlatılması noktasında büyük bir önemi haizdir. Bu çalışmada Kıbrıs sosyal tarihinde şimdiye kadar karanlıkta kalan ve dönemin sosyal ağı içerisindeki yerleri bilinmeyen mollalar araştırma konusu edilmiştir. Araştırmanın veri tabanı Osmanlı sosyal tarihi araştırmalarının en önemli ve birinci elden kaynağı olan şer'iyye sicilleridir ve incelenen dönem 18. yüzyıldır. Araştırmada elde edilen veri ve bulgular, mollaların ailevi ilişkileri, meslekleri ve iktisadi ilişkileri, toplumsal rol ve statüleri, toplum içerisindeki ihtilafları ve suç ilişkileri gibi başlıklar altında incelenmiştir. Araştırmada belgelere dayalı olarak elde edilen tüm veri ve bulgular Osmanlı Kıbrıs'ında mollaların aktif biçimde sosyal hayatın içerisinde yer aldıklarını ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra onların genel itibarıyla topluma değer katan, sosyal hayatı ıslah eden saygın ve güvenilir kişiler olarak Kıbrıs sosyal tarihinin önemli bir parçası oldukları da ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, İslam Sosyal Tarihi, Kıbrıs, Molla, Osmanlı Kıbrıs.

Geliş Tarihi | Received Date: 26.07.2021

Kabul Tarihi | Accepted Date: 07.04.2022

Araştırma Makalesi | Research Article

Atıf | Citation: Güler, Ümit. "Kıbrıs Sosyal Hayatında Mollalar (18. yy.)". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/2 (Aralık 2022), 493-518. <https://doi.org/10.51447/uluifd.974785>

Mullahs in Cyprus Social Life (18th Century)

Abstract: Although the term “mullah” could be used for various coteries, it could be said that this concept is generally a scholarly appellation used for all madrasah graduates, whether they perform a religious mission or not. Enlightening the historical background of the mullahs, who have lost social value since the last periods of the Ottoman Empire, is of great importance in illuminating the Islamic social history of the Ottoman period. In this study, the mullahs, who have been left in the dark up to now and their places in the social network of the period were unknown, are the subject of research. The examined database of the research is the court records of the period of the 18th century, which is the most important and first-hand source of Ottoman social history studies. The data and findings obtained in the current study were examined under the headings of family relations, professions, economic relations, social roles and statuses, conflicts in the society, and criminal relations of the mullahs. All the data and findings obtained from the court records of the research have revealed that the mullahs were actively taken a role in the social life in Ottoman Cyprus. In addition, it has been revealed that they were respected and reliable people who add value to society, improve social life, and were an important part of the social history of Cyprus.

Keywords: Islamic History, Islamic Social History, Cyprus, Mullah, Ottoman Cyprus.

[You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

Giriş

Molla tabiri Arapça’da *efendi, sahip, âmir* gibi anlamlara gelen *mevlâ* kelimesinden türemiş olup bu tabirin eş anlamlı olarak *monla, munla* veya *mulla* biçimleri de vardır.¹ Osmanlı Kıbrısı’nda genelde *molla*, bazen de *monla* kelimelerinin kullanıldığı gözlenmiştir. Molla veya monla kelimesi, sözlük anlamı olarak *âlim, fâdil* ve *fakih* anlamlarına gelir.²

Osmanlı öncesinde olduğu gibi Osmanlı döneminde de ilmî bir unvan olarak kullanılan molla tabiri, birçok farklı zümreyi ifade edebilmektedir.³ Bu zümreler ana hatlarıyla şöyle tanımlanabilir:

Osmanlı’da bu unvan, bazı kriterleri sağlayarak yüksek mertebelere ulaşan âlimlere ve kadınlara verilmektedir. İstanbul kadısına genelde *İstanbul efendisi* denilmiş, ancak diğer vilayet kadıları için görev yaptıkları şehre göre *Edirne mollası* veya *Diyarbakir mollası* gibi tabirler kullanılmıştır.⁴ Bununla birlikte incelenen Kıbrıs sicillerinde

¹ Hamid Algar, “Molla”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/238.

² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1993), “Molla”, 2/549.

³ Hamid Dabashi, “Mullah”, *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, ed. John L. Esposito vd. (New York: Oxford University, 1995), 3/177; J. Calmard, “Mollā”, *The Encyclopedia of Islam* (Leiden: E.J. Brill, 1980), 7/221-222.

⁴ Algar, “Molla”, 30/238; Ayrıca bk. Hüseyin Atay, “Fatih Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazetnameler”, *Vakıflar Dergisi*, 13 (1981), 176.

Kıbrıs (Lefkoşa) kadısı için *molla efendi* tabirinin kullanıldığı tespit edilmiştir.⁵ Yine XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra *beşik ulemâsı* olarak adlandırılan grubun ortaya çıkmasıyla bunlara *molla bey* denildiği de bilinmektedir.⁶ Osmanlı'nın son dönemlerinde medrese tahsili gören öğrenciler için de molla tabiri kullanılmış, ayrıca Kur'an ve Mevlid okuma gibi dinî hizmetleri yerine getiren kadınların isimlerinin sonuna bu unvan eklenmiştir.⁷ Bunların yanı sıra şark vilayetlerindeki medrese mezunu din adamları⁸ ve şark medreselerinde⁹ görev yapan hocalar da molla olarak adlandırılmışlardır.¹⁰

Görüldüğü üzere molla tabiri, uzun bir zaman periyodu içerisinde muhtelif grupları kapsamına alarak genişlemiş bir unvandır. Ancak mezkûr tanımlamalar eksiktir. Dolayısıyla şer'iyeye sicillerindeki kullanımlardan hareketle zikrolunan tanımlamalara ek olarak molla veya monla unvanının, dinî bir görev icra etsin veya etmesin bilumum medrese mezunları için kullanılan ilmî bir unvan olduğu söylenebilir.¹¹

Osmanlı'daki molla unvanına dair verilen bilgilerdeki eksiklikler,¹² konu üzerine yeterli araştırmaların yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır.¹³ Literatürde bu kapsamda sadece *Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar: 18. ve 19. yy. Diyarbekir Örneği*¹⁴ adlı çalışma yer almaktadır. Binaenaleyh mevzu üzerine yeni araştırmalara ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren sosyal anlamda değer kaybına uğrayan¹⁵ mollaların tarihsel geçmişine ışık tutulması, Osmanlı dönemi İslam sosyal tarihinin

⁵ KŞS (Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri), 11-50/172; KŞS, 12-92/345.

⁶ Algar, "Molla", 30/239; Ayrıca bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), 264.

⁷ Algar, "Molla", 30/238.

⁸ 17. yüzyılın ortalarında Diyarbekir'i ziyaret eden Evliya Çelebi, burada din bilginlerine "monla" denildiğini ifade eder. bk. Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman – Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 4/52; Günümüzde de Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu illerinde medresede yetişen din adamları molla (mela) olarak adlandırılır. bk. Martin Van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, çev. Banu Yalkut (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 310.

⁹ Geniş bilgi için bk. Halil Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2009), 27 vd.

¹⁰ Tahir Pekasil, "Toplumsal Statü Göstergesi Olarak Dinî Otorite Tipleri: Cizre Örneğinde Şeyh, Molla ve Seyyidler", *Bilim, Düşünce ve Sanatta Cizre (Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri)*, ed. M. Nesim Doru (İstanbul: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2012), 141; Necdet Subaşı, "Şeyh, Seyyid ve Molla -Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örneğinde Dinsel İtibarın Kategorileri", *İslâmiyât* 2/3 (1999), 136.

¹¹ Geniş bilgi için bk. Ümit Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar: 18. ve 19. yy. Diyarbekir Örneği", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 11/2 (2019), 862.

¹² Algar, "Molla", 30/238.

¹³ Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar", 862.

¹⁴ Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar", 860-895.

¹⁵ Algar, "Molla", 30/238.

aydınlatılması noktasında büyük bir ehemmiyeti haizdir. Ancak bunun gerçekleştirilebilmesi için mevzunun farklı yer ve zaman dilimleri çerçevesinde araştırmalara konu edilmesi gerekmektedir. Bu araştırmalar neticesinde elde edilecek yeni bilgiler ile mevzunun karanlıkta kalan veya netleşmeyen yönleri bütüncül olarak ortaya konabilecektir.

Bu araştırmanın esasını teşkil eden Osmanlı Kıbrısı'ndaki mollalar mevzusu henüz herhangi bir çalışmada ele alınmış veya üzerine herhangi bir araştırma gerçekleştirilmiş değildir. Bu çalışmada Osmanlı sosyal tarihi araştırmalarının en önemli ve birinci elden kaynağı¹⁶ olan şer'iyeye sicillerindeki bilgilerden hareketle Osmanlı Kıbrısı'ndaki mollalara ışık tutulmaya çalışılacaktır. Araştırmanın veri tabanını 18. yüzyıla ait Kıbrıs şer'iyeye sicilleri teşkil etmektedir.¹⁷

Kıbrıs'ta 1571 yılında başlayan Osmanlı hâkimiyeti 307 yıl sürmüştür. Bu süre zarfında adada müslümanların sayısı, genel itibariyle nüfusun üçte birine ulaşmış, müslim ve gayrimüslim halk asırlar boyunca bir arada yaşamışlardır.¹⁸ Osmanlı Kıbrısı'ndaki mollalara ışık tutulması genel olarak Osmanlı'nın; özel olarak da Kıbrıs'ın sosyal tarihinin aydınlatılmasına katkı sunacaktır. Araştırmada elde edilen bazı bulgu ve neticeler, ön plana çıkan hususlarla sınırlı olmak kaydıyla Osmanlı Diyarbekiri üzerine yapılan mezkûr araştırma ile mukayese edilecektir.

1. Ailevi İlişkileri

Döneme ait belgeler, mollaların ailevi ilişkilerine dair kıymetli bilgiler sunmaktadır. Bunların başında boşanma akdinin tescili gelmektedir. Bu kapsamda 11 vaka tespit edilmiştir. İlgili belgelerin dokuzu muhâlea akdinin, ikisi de bâin talakın tescili amacıyla oluşturulmuştur. Söz konusu muhâlea akitlerinin ikisi, kadın mollalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir diğer ifadeyle mezkûr kadın mollalar kocalarından muhâlea yoluyla boşanmışlardır.¹⁹ Önemine binaen kadın mollalara ileride ayrıca temas edilecektir. Burada öncelikle sözü edilen boşanma türlerine kısaca değinmekte fayda vardır. Muhâlea, evliliğini bitirmek isteyen bir kadının kocasına belli bir bedel

¹⁶ Ahmet Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri* (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1988), 1/12; Ayrıca bk. Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994), IX; Yunus Uğur, "Şer'iyeye Sicilleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/8; Şer'iyeye sicilleri hakkında geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Şer'î Mahkeme Sicilleri", *Ülkü Halkevleri Dergisi* 5/29 (Temmuz 1935), 365-368; T. Mümtaz Yaman, "Şer'î Mahkeme Sicilleri", *Ülkü Halkevleri Dergisi* 12/68 (İlk Teşrin 1938), 153-164

¹⁷ Kıbrıs Kadı Sicilleri, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 numaralı defterler. 8 numaralı defter 1125-1126 (1713-1714), incelenen sonuncu sicil olan 22 numaralı defter 1212-1215 (1798-1800) yıllarına aittir. İncelenen defterler mezkûr yılları kapsamaktadır.

¹⁸ Ümit Güler, *Osmanlı Kıbrısı'nda Müslim-Gayrimüslim İlişkileri* (Ankara: Fecr Yayınları, 2019), 13-14.

¹⁹ KŞS, 10-135/580; KŞS, 15-130/473.

vererek onu ayrılmaya razı etmesiyle evlilik bağından kurtulmasını ifade eder.²⁰ Sicillere yansıdığı kadarıyla bu bedeller, genellikle mehr-i müeccel ve iddet nafakasıdır.²¹ İncelenen belgelerde vaki olan muhâlea akitlerinin de bu şekilde meydana geldiği gözlenmiştir.

Mezkûr vakalarda evliliğin sona erme gerekçesi olarak “beynimizde hüsn-i mu’âşeretimiz olmamağla”,²² “beynlerinde adem-i hüsn-i zindegânelerinden”,²³ veya “beynimizde olan şikâk ve nizâ’ mucib-i iftirâk ve ihtilâ’ olmağın”²⁴ ifadeleri kayıtlara geçmiştir. Siciller, formatları gereği geçimsizlik sorununun kimden kaynaklandığı detayına yer vermediğinden, söz konusu evliliklerin neden yürümediği bilinmemektedir. Bu gerekçeler, aile içi mahremiyetle de ilgisi olması hasebiyle gizli tutulmak istenmiş olabilir.²⁵ Muhâlea türü boşanmalarda kadının birtakım hak ve menfaatlerinden vazgeçmesi gerektiğinden boşanma talebinin kadından gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Zira art niyet yoksa erkek boşanmak istediğinde doğrudan boşama yetkisine sahip olduğu için muhâleaya başvurmasına ihtiyaç bulunmaz.²⁶ Nitekim yukarıda da temas edildiği gibi kimi mollaların eşlerini doğrudan bâin talak ile boşadıkları olmuştur. Bu kapsamda iki vakaya rastlanmıştır. Söz konusu bâin talaka dair kısa bir izah yapmakta fayda vardır. Evliliği sona erdirip erdirmeme açısından talâk, bâin ve ric’î olmak üzere ikiye ayrılır. Bâin talâk, evliliği kesin olarak sona erdirir. Bununla beraber kocaya yeni bir nikâh ve mehir tespiti olmadıkça boşadığı eşine dönme imkânı da tanımaz. Dolayısıyla bâin talak kati nitelikli bir boşama türüdür. Bir bedel karşılığında yapılan boşanmalar, yani muhâlea da bu açıdan bâin talak arasında sayılmaktadır.²⁷

Bâin talakın veya daha önce temas edilen muhâlea türü boşanmanın mahkeme huzurunda tescil edilmiş olması, ileride boşanma işlemine ve şartlarına dair bir ihtilafın önünü alma amacıyla olduğu muhtemeldir.²⁸ Nitekim 2 Cemaziyelahir 1130 (3 Mayıs 1718) tarihli bir belgede Lefkoşa’nın Kızilkule Mahallesi’nden Emine bint-i Os-

²⁰ Fahrettin Atar, “Muhâlea”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/399.

²¹ Ümit Güler, “XVII. Yüzyıl Kıbrıs Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Kıbrısı’nda “Evliliğin Sona Ermesi””, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/52 (2017), 75.

²² KŞS, 13-8/41; KŞS, 13-125/394; KŞS, 14-91/409; KŞS, 16-134-209.

²³ KŞS, 14-79/371.

²⁴ KŞS, 16-18/36.

²⁵ Güler, “Kıbrıs Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Kıbrısı’nda “Evliliğin Sona Ermesi””, 70.

²⁶ Geniş bilgi için bk. Güler, “Kıbrıs Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Kıbrısı’nda “Evliliğin Sona Ermesi””, 74 vd.

²⁷ Zekiyüddin Şa’bân, *el-Ahkâmü’s-şer’iyye li’l-aḥvâli’s-şahsiyye* (Bingazi: Câmîiatu Karyunus, 1989), 416-417; Halil İbrahim Acar, “Talâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/499. Ayrıca bk. Güler, “Kıbrıs Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Kıbrısı’nda “Evliliğin Sona Ermesi””, 67.

²⁸ Güler, “Kıbrıs Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Kıbrısı’nda “Evliliğin Sona Ermesi””, 75.

man, ayrıldığı kocası Molla Ömer bin Abdullah aleyhine dava açarak mehrinin ve nafakasının ödenmesini talep etmiştir. Yapılan duruşmada mezkûr molla, boşanmanın muhâlea ile gerçekleştiğini, talep edilen mehir ve nafakanın da muhâlea bedeli olduğunu şahitler vasıtasıyla ispatlamış ve dava molla lehine sonuçlanmıştır. Burada dikkat çekici olan husus, gerçekleştirilen muhâlea işlemine tanık tutulmuş olmasıdır. Zira şahitler kendilerinin akit esnasında tanık olduklarını beyan etmişlerdir. Bu durum, boşanma işlemlerinde tanık tutma teamülüne işaret etmesi bakımından dikkate değerdir.²⁹

Araştırmada ortaya çıkan bir diğer önemli netice, Osmanlı Kıbrısı'ndaki mollaların, Osmanlı Diyarbekiri'ndeki mollalara nazaran boşanma hususunda daha esnek oldukları yönündedir.³⁰ Zira Kıbrıs'ta doğrudan veya dolaylı olarak sicillere yansıyan boşanma hadiselerinin çok daha yoğun ve çeşitli olduğu gözlenmiştir.

İlgili dönemde boşanmış oldukları eski kocalarına çocukları için nafaka tahsis edilmesi amacıyla açılan iki nafaka davası bulunmaktadır. Her iki davada da mollaların nafaka talebine rıza gösterdikleri, ifadelere yansımıştır. Bu kapsamda mollaların çocukları için nafaka ödemesine mahkemece hükümlenmiştir.³¹

Osmanlı Kıbrısı'nda mollaların genelde tek eşli oldukları anlaşılmaktadır. Zira treke kayıtlarında ve diğer belgelerde bu durum gözlenmiştir. Ancak bu netice mollalara mahsus değildir. Yapılan araştırmalar Osmanlı Kıbrısı'nda çok eşliliğin yaygın olmadığını ortaya koymaktadır.³² Sadece bir belgede maktul bir mollanın iki hanımının bulunduğu zikredilmiştir.³³ Dolayısıyla nadiren de olsa mollaların çok eşlilik yapabildikleri söylenebilir. Bunun yanı sıra mollaların köle ve cariyelerle olan ilişkilerine dair bulgular son derece dikkat çekicidir. Zira incelenen dönemde köle sahibi hiçbir mollaya rastlanmamıştır. Cariye sahibi olan sadece bir molla tespit edilmiştir.³⁴ Hâlbuki ilgili dönemde ada sakini pek çok kimsenin yaygın biçimde köle ve cariye edindiği bilinmektedir.³⁵ Hatta Kıbrıs, Doğu Akdeniz köle ticareti için oldukça önemli bir uğrak noktasıdır.³⁶ Bu dönemde maddi durumu köle veya cariye edinmeye elverişli birçok mollanın bulunduğu gözlenmiştir. Binaenaleyh ortaya çıkan bu netice, mollaların genel olarak köle ve cariye edinmeye sıcak bakmadıklarını ve bundan kaçındıklarını göstermektedir. Osmanlı Diyarbekiri'ndeki mollaların da benzer bir

²⁹ KŞS, 9-56/224.

³⁰ Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar", 866-867.

³¹ KŞS, 10-87/348; KŞS, 16-18/37.

³² Güler, *Müslim-Gayrimüslim İlişkileri*, 123.

³³ KŞS, 16-85/130.

³⁴ KŞS, 18-60/129.

³⁵ Ümit Güler, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Kıbrısı'nda Kölelik (17. ve 18. Yüzyıllar)", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/54 (Haziran 2018), 132.

³⁶ M. Akif Erdoğan, *Kıbrıs'ta Osmanlılar II* (Lefkoşa: Galerî Kültür Yayınları, 2009), 104; Ayrıca bk. Ehud R. Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), 33.

tutum ve temayül içerisinde olmaları dikkat çekicidir.³⁷

İlgili belgeler Osmanlı Kıbrısı'nda mollalığın kişilerin kendi tahsilleriyle elde ettikleri ilmî bir unvan olduğunu ortaya koymuştur. Zira neredeyse mollaların tamamına yakınının baba isminin öncesinde molla unvanı yoktur. Ancak nadiren baba ve evladın da molla olduğu örneklere rastlanmıştır.³⁸ Bu durum mollalığın toplumun diğer kesimlerine kapalı sosyal bir grup olmadığını göstermektedir. Mollaların evlendikleri kadınların molla ailelerinden veya başka herhangi bir sosyal gruptan olup olmadıkları incelenmiş, fakat böyle bir bağa rastlanmamıştır. Bu da mollaların evlenecekleri kişileri seçerken Müslümanlar içerisinde belirli bir zümreyle sınırlanmadıklarını ortaya koymaktadır. Ancak bu noktada mollaların gayrimüslim kadınlarla evlilik yapmamış olmaları dikkat çekicidir.³⁹ Hâlbuki yapılan araştırmalara göre Osmanlı Kıbrısı'nda Müslüman erkekler, gayrimüslim kadınlarla birçok evlilik gerçekleştirmişlerdir. Hatta adadaki bu tür evliliklerin oranı, Anadolu'ya nazaran çok daha yüksek bir düzeydedir.⁴⁰ Bu netice, mollaların evlenecekleri kadınların Müslüman olması noktasında özel bir hassasiyet gösterdiklerine işaret etmektedir.

2. Meslekleri ve İktisadi İlişkileri

Araştırmada Osmanlı Kıbrısı'ndaki mollaların mesleklerine ve iktisadi ilişkilerine dair dikkate değer bilgiler elde edilmiştir. Döneme ait sicillerde yer alan mollaların isimleri üzerinde yapılan incelemede mesleki unvanı olan birçok molla tespit edilmiştir. Söz konusu mesleki unvanlar, ilgili dönemde mollaların hangi meslek sahalarında bulunabildiklerine, bunların hangilerini yoğun olarak icra ettiklerine veya belirli bir mesleki temayülün olup olmadığına yönelik önemli veriler ortaya koymuştur. İlk olarak şu ifade edilebilir ki Osmanlı Kıbrısı'nda mollalar sadece din hizmetleriyle sınırlı olmayan bir sosyal ağ içerisinde yaşamışlardır. Zira taşıdıkları unvanlardan onların en az 28 farklı meslek grubu içerisinde yer aldıkları ortaya çıkmıştır.⁴¹ Bu meslek grupları içerisinde aşağıdaki tabloda da gözlenebileceği üzere %38.46 oranla en büyük pay imamlık ve müezzinlik hizmetlerindedir. Buna din hizmetlerinde bulunan üç kadın molla da eklenince oran %42.3'e çıkmaktadır. Mollaların temel eğitimlerinin ve niteliklerinin din bilginliği olması hasebiyle ortaya çıkan bu netice tabiidir. Ancak burada mühim olan husus, mollaların %57.7'sinin din hizmetlerinin dışındaki meslek sahalarında yer almasıdır. Görüldüğü üzere onlar din hizmetleri haricindeki alanlarda daha fazla etkinlik göstermişlerdir. Mollalar, sözü edilen din görevlerinin dışında, bilhassa adliye teşkilatında yer alan muhızrlık, kâtiplik, mukayyidlik, keşif ve tahkikat memurluğu gibi görevlerde bulunmuşlardır. Bu da onların

³⁷ Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar", 866.

³⁸ KŞS, 21-129/332; KŞS, 21-226/512; KŞS, 21-333/708.

³⁹ Osmanlı Diyarbekiri'nde de benzer doğrultuda sonuçlar ortaya çıkmıştır. bk. Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar", 865-866.

⁴⁰ Güler, *Müslim-Gayrimüslim İlişkileri*, 78.

⁴¹ Osmanlı Diyarbekiri üzerine yapılan araştırmada mollaların en az 60 farklı mesleği icra ettikleri ortaya çıkmıştır. bk. Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar", 870.

tahsilleri hasebiyle mezkûr alanda istihdam edilmeye elverişli olduklarına işaret etmektedir. Mollalar, dinî ve adli hizmetlerden başka esnaflık ve zanaatkârlık mesleklerinde de yer almışlardır. Ancak bu alanlarda yoğun biçimde bulunmadıkları anlaşılmaktadır. (bk. Tablo 1) Bu hususta Osmanlı Kıbrısı'ndaki mollaların Diyarbekir'deki mollalardan dikkate değer bir biçimde ayrıştığı ortaya çıkmaktadır. Zira Osmanlı Diyarbekiri'nde mollaların din hizmetleri dışında özel olarak belli bir mesleği icra edip etmediklerine dair yapılan analizde onların genel itibarıyla esnaflık ve zanaatkârlık alanında yoğunlaştıkları anlaşılmıştır. Mesleki olarak da en az 60 farklı meslek ile geniş bir yelpazede ve oldukça farklı alanlarda yer aldıkları ortaya çıkmıştır.⁴² Bunların yanı sıra Osmanlı Kıbrısı'nda mollaların askerî hizmetlerde de nadiren yer aldıkları söylenebilir. (bk. Tablo 1)

Molla tabirinin erkek din bilginleri için kullanıldığı yönünde bir algı söz konusu olsa da Osmanlı'da dikkate değer biçimde kadın mollaların da bulunduğu göz ardı edilmemelidir. İsimlerinin akabinde molla unvanını kullanan bu kadınlar, Kur'an ve mevlid okuma gibi dinî hizmetleri yerine getirirlerdi.⁴³ Osmanlı Kıbrısı'nda da onlara rastlanmış olması dikkat çekici bir bulgudur.⁴⁴ Zira Osmanlı Diyarbekiri'nde kadın mollalar tespit edilmemiştir. Sözü edilen kadın mollaların ikisi gerçekleşen boşanma aktilerinin tescil kaydında,⁴⁵ üçüncüsü de bir vakfiye belgesinde mütevellî olarak

⁴² Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar", 870-871.

⁴³ Algar, "Molla", 30/239.

⁴⁴ Kıbrıs'ın Osmanlı hâkimiyeti sonrasındaki İngilizler döneminden bahseden kimi çalışmalarda bazı kadın mollalara rastlanmaktadır. Bu da onların İngilizler döneminde de varlıklarını ve faaliyetlerini devam ettirdiğini göstermektedir. bk. Hasan Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi* (Lefkoşa: y.y., 1969), 152; Ali Nesim, *Batmayan Eğitim Güneşlerimiz* (Lefkoşa: KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987), 199.

⁴⁵ "Medîne-i Lefkoşa mahallâtından Ömeriye mahallesi sâkinelerinden **Hatice Molla bint-i Mehmed** nâm hatun zâtı ba'de't-ta'rîfi's-şer'î meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzîmü't-tevkîrde zevci muhâlî olan işbu bâ'isü'l-vesîka Receb bin Mehmed nâm kimesne mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm edüp işbu zevcim mezbûr Receb ile beynimizde hüsn-i mu'âşeretimiz olmamağla zimmetinde mütekarrir ve ma'kûdün-aleyh olan doksan beş gurus mehr-i mü'eccelimden geçip nafaka-i iddet-i mefrûza-i ma'lûmem ve me'ûnet-i süknâm dahi kendi üzerine olmak üzere muhâla'a-i sahiha-i şer'iyye ile muhâla'a eyleyip ol dahi hal'-ı mezbûru kabûl eyledikten sonra her birimiz âharın zimmetini hukûk-ı zevciyyete ve gayra müte'allika âmme-i de'âvî ve mutâlebât ve ey mân u muhâsamâtdan zimmetini ibrâ vü iskât eyledim; min-ba'd birbirimizden hukûk-ı zevciyyete müte'allik kat'â da'vâ vü nîzâ'ımız yokdur dedikde ğıbbe't-tasdik'i's-şer'î mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu." 5 Şevval 1133 (30 Temmuz 1721), KŞS, 10-135/580; "Medîne-i Lefkoşa mahallâtından Nebbethâne mahallesi sâkinelerinden **Hatice Monlâ bint-i Hasan Ağa** nâm hâtûn tarafından vekil olduğu zât-ı mezbûreyi ârifân Muslı bin Rıdvan ve Mahmud bin Ahmed şehâdetleriyle sâbit olan Mehmed bin Ahmed nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzîmü't-tevkîrde işbu bâ'isü'l-vesîka müvekkile-i mezbûrenin zevci-i medhûlün-bihâsı el-Hâc Ahmed Efendi ibn-i el-Hâc Ali tarafından vekil olduğu el-Hâc Abdullah [bin] el-Hâc Hasan ve el-Hâc Mehmed bin İbrahim şehâdetleriyle sâbit olan es-Seyyid el-Hâc Ahmed Efendi ibn-i Hüseyin Ağa mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm [idüp] müvekkil-i mezbûr el-Hâc Ahmed Efendi müvekkile mezbûre zevci olup beynlerinde adem-i mu'âşaretlerinden nâşi zimmetinde mütekarrir ve ma'kûdün-aleyh olan yüz gurus mehrinden geçüp ve nafaka-i iddet-i ma'lûme ve me'ûnet-i süknâsı

geçmektedir.⁴⁶

Tablo 1: Mollaların isimlerinde Tespit Edilen Mesleki Unvanlar

Meslek	Sayı	Meslek	Sayı	Meslek	Sayı
İmam	16	Vakıf Mütevellisi	2	Nalbent	1
Müezzin	14	Çavuş	1	Börekçi	1
Muhzır	9	Kazzâzbaşı	1	Çukadar	1
Kazzâz	6	Basmacı	1	Attâr	1
Kadın Molla	3	Mücellid	1	Mahkeme Memuru	1
Kâtip	2	Odabaşı	1	Kuyucu	1
Yorgancı	2	Hamamcı	1	Câbi	1
Kalyoncu	2	Tahtacı	1	Kalaycı	1
Berber	2	Penbeci	1	Toplam	78
Serrâc	2				
Mukayyid	2				

İlgili belgelerde mollaların genel iktisadi ilişkilerine dair de bazı görünümeler tespit edilebilmiştir. Örneğin ilgili dönemde mollaların taraf olduğu 38 satış tescili tespit edilmiştir. Bunların büyük çoğunluğu ev alım satımına dairdir. Bazen de arsa, dükkân ve bahçe gibi gayrimenkuller satış tesciline konu olabilmıştır. Söz konusu tescil işlemlerinde mollaların alıcı veya satıcı olarak bulunduğu tarafa bakıldığında

kendi üzerine olmak üzere muhâla'a-i sahiha-i şer'iyeye ile muhâla'a oldukda vekil-i mezbûr es-Seyyid el-Hâc Ahmed Efendi hal'-ı mezbûru bi'l-vekâle kabul eyleyüp ahadühümâ âharın hukûk-ı [zevcıyyete] müte'allıka âmme-i da'vâdan ibrâ-i âmm ile ibrâ vü iskât eyledi dedikde gibbe't-tasdikî'ş-şer'î mâ-vaka'a ketb olundu." 7 Rebiulevvel 1154 (23 Mayıs 1741), KŞŞ, 15-130/473.

⁴⁶ "...ben lâbis-i câme-i hayat oldukca kendim mütevellî olup vefâtımdan sonra sulbiye kızım **Hatice Molla**'ya ba'de vefâtihâ müteveffâ oğlum Hasan'ın evlâdına meşrûta olup..." 3 Şaban 1210 (12 Şubat 1796), KŞŞ, 21-314/665.

onların 38 işlemin 24'ünde, yani %63.15'inde alıcı olarak yer aldıkları ortaya çıkmıştır.⁴⁷ Bu durum Osmanlı Kıbrıs'ndaki mollaların halkın geneline nispetle mülk edinme açısından bir miktar daha güçlü olduklarını göstermektedir.

Osmanlı Kıbrıs'ndaki mollaların iktisadi durumuna ışık tutan bir diğer belge türü de mollalara ait tereke kayıtlarıdır. İlgili döneme ait on adet molla terekesi tespit edilmiştir.⁴⁸ Bu durum, incelenen dönemde mollaların terekelerinin genelde mahkeme aracılığıyla taksim edilmediğine işaret etmektedir. Bunun muhtemel birçok sebebi vardır, ancak öne çıkanlar şunlar olabilir: Kıbrıs'taki molla ailelerinin miraslarını resmi makamlara başvurmaksızın, kendi aralarında taksim etme gibi bir teamül-leri söz konusu olabilir. Bunun yanı sıra Osmanlı'da mahkeme, yapacağı tereke taksimatı işleminden belli bir oranda vergi (resm-i kısmet) almaktaydı. Bu sebeple mirasçılar vergi vermek istemediklerinden bu taksimatı mümkün mertebeye kendi aralarında yapmaya gayret etmiş olabilirler.⁴⁹ Ayrıca mirasta dikkate değer bir mal varlığı söz konusu olduğunda mahkemeye müracaat edilmesi beklenir. Zira mirasa konu olacak tereke ciddi bir meblağda değilse bunun taksimi için mahkemeye müracaat etmenin pek fazla bir gerekçesi yoktur. Son olarak tereke taksimatında mirasçılarının veya alacaklı kimselerin uzlaşması ve ihtilaf durumlarının terekelerin mahkemeye taşınmasında başat bir rol oynadığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Sözü edilen molla terekelerinde yer alan mallar ve alacak verecek kayıtları incelendiğinde tereke sahiplerinin genelde orta hâlli denebilecek bir ekonomik düzeyde

⁴⁷ Osmanlı Diyarbakiri'nde mollaların bu kapsamda 23 alım satım tescilinde bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu işlemlerin 13'ünde mollalar alıcıyken (%56.52), 10'unda satıcıdır. Ortaya çıkan oran Kıbrıs'takine çok yakındır, ancak Diyarbakir'deki mollaların tescil işlemine daha az önem attiklerini anlaşılmaktadır. bk. Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar", 870.

⁴⁸ Osmanlı Diyarbakiri'ndeki mollalar üzerine yapılan araştırmada yaklaşık 100 adet molla terekesi tespit edilmiştir. bk. Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar", 879-888. Tereke belgelerinin zenginliği, mollalara dair elde edilebilecek malumat zenginliği demektir. Bu bakımdan Kıbrıs sicillerinin dezavantajlı bir durumu söz konusudur. Sosyal tarih araştırmalarında tereke kayıtlarının önemine dair geniş bilgi için bk. Fatih Bozkurt, "Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)* 11/22 (2013), 193-229; Halil İnalçık, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 1/2 (1943), 89-96; Orlin Sabev, "Osmanlı Toplumsal Tarihi İçin Değerli Kaynak Teşkil Eden Tereke ve Muhallefat Kayıtları", *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi 21-23 Kasım 2012 İstanbul, Bildiriler*, ed. Mehmet Yıldırım, Songül Karaoğlu (Ankara: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Daire Başkanlığı, 2013) 1/259-272.

⁴⁹ Ali İhsan Karataş, "Tereke Kayıtlarına Göre XVI. Yüzyılda Bursa'da İnsan-Kitap İlişkisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/8 (1999), 318; Halil İnalçık, "XVI. Asır Türkiye'nin İktisadî ve İctimai Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (1953), 51.

oldukları anlaşılmaktadır. Örneğin guremâ durumunda,⁵⁰ yani borçları tereke miktarını aşan sadece bir molla mevcuttur.⁵¹ Buna mukabil çok fazla mal varlığı olan mollalara da rastlanmamıştır. Mollaların kimi zaman alacaklıları, kimi zaman da vereceklipleri olabilmiştir. Bu hususta belirgin bir ayırımdan söz etmek mümkün değildir. Söz konusu molla terekeleri, ilgili dönemde mollaların gayrimüslimlerle de sosyal ve iktisadi ilişki içerisinde olduklarına işaret etmektedir. Bu kapsamda kimi mollaların gayrimüslim alacaklıları⁵² olduğu gibi vereceklipleri de vardır.⁵³ Onlarla yapılan alım satım işlemleri de bu ilişkiye işaret etmektedir.⁵⁴

3. Toplumsal Rol ve Statüleri

Osmanlı Kıbrıs'ında mollalar imamlık, müezzinlik gibi hizmetler başta olmak üzere Osmanlı toplumunda saygın ve muteber olan mesleklerde yoğunlaşmışlardır. Esas itibariyle medrese tahsili görmeleri ve din bilgini olmaları onları daha çok din hizmetlerine yöneltmiştir. Ancak din hizmetleriyle iştigal eden veya etmeyen mollaların genel olarak toplumdan saygı gördüğü ve kendilerine değer atfedildiği anlaşılmaktadır. Zira bu değerlendirmeyi ortaya koyan birçok bulguya ulaşılmıştır. Bunların ilki şühûdü'l-hâl üyelikleridir. Bu üyeler, en az iki kişiden oluşur, mahkemelerde adil karar verildiğine ve aleniye şahitlik eder, davanın usulüne uygun biçimde görüldüğüne tanıklık ederek gerekli hâllerde hâkim tarafından görüşlerine başvurulurdu. Üyelerin hazır bulunmadığı veya hükmü imzalamadığı bir davanın geçerliliği olmazdı.⁵⁵ Bu mühim görevi ifa eden kişiler, toplumun ileri gelen ve saygın kimseleleridir.⁵⁶ Döneme ait sicillerde mollaların en fazla yer aldıkları yerlerin açık biçimde şühûdü'l-hâl üyelikleri olduğu gözlenmiştir. Nitekim molla unvanlı yüzlerce kişinin ismi buralarda açık biçimde kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra mollaların mahkeme kayıtları içerisinde vekillerin vekâletlerinin sıhhat ve doğruluğuna şahitlik eden kişiler olarak da son derece sık biçimde yer aldıkları gözlenmiştir. Osmanlı hukuk sisteminde bu kişilerin doğruluk ve güvenilirliğiyle tanınan insanlar olması gerekmektedir. Nitekim kimi belgelere onların bu nitelikleri, “*udûl-i ahrâr-ı ricâl-i müslimînden*”⁵⁷

⁵⁰ Tamamı borçları karşılamayan terekenin alacaklılara hakları oranında taksim edilmesine guremâ takimi denir. bk. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 160.

⁵¹ KŞS, 19-135/278.

⁵² KŞS, 15-226/674.

⁵³ KŞS, 19-113/235.

⁵⁴ KŞS, 11-82/281; KŞS, 15-74/276.

⁵⁵ Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku* (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2012), 376; Ronald C. Jennings, *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Women, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon* (İstanbul: The Isis Press, 1999), 257-258.

⁵⁶ Jennings, *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, 257-258; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimai Tarihi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 437; Hülya Taş, “Osmanlı Kadı Mahkemesindeki “Şühûdü'l-Hâl” Nasıl Değerlendirilebilir?”, *bilig* 44 (Kış, 2008), 34.

⁵⁷ KŞS, 15-150/537.

veya “*udül-i ricâlden*”⁵⁸ gibi ifadelerle doğrudan yansımıştır.⁵⁹

İlgili belgelerde mollaların sıklıkla yer aldıkları diğer hukuki görevler, vekillik ve vasiliktir. Dürüstlük ve güvenilirlik gerektiren bu görevler, toplum içerisinde müspet nitelikleriyle ön plana çıkan kişilere verilmektedir.⁶⁰ Mollaları vekil olarak tayin eden kişiler, genellikle kadınlardır. Gayrimüslim bir kadının bir mollayı vekil tayin ettiği de olmuştur.⁶¹

Döneme ait belgeler mollaların daha çok şehir merkezinde yaşadıklarına işaret etmektedir. Mollaların dönemin şartları içerisinde eğitilmiş bir kesimi temsil etmeleri sebebiyle şehir merkezlerinde kendilerine daha uygun meslekler bulabildikleri muhtemeldir.⁶² Zira tespit edilen meslekler de bu bulguyu destekler niteliktedir. (bk. Tablo 1) Tüm bu veri ve bulgular, ilgili dönemde mollaların genel olarak saygın ve güvenilir olduklarına, bundan mütevellit olarak da muhtelif hukuki sorumluluklar ve görevler icra ettiklerine işaret etmektedir.⁶³

4. Toplum İçerisindeki İhtilafları ve Suç İlişkileri

İncelenen mahkeme kayıtları, Osmanlı Kıbrısı’nda mollaların diğer insanlarla yaşadıkları bazı sorunları da ortaya koymuştur. Vaka yoğunluğuna göre bunlara sırasıyla temas edilecektir. Bu dönemde mollaların bazı menkul⁶⁴ veya gayrimenkul⁶⁵ mallar, su kullanım hakkı⁶⁶ veya öşür vergisi⁶⁷ ile ilgili bazı ihtilafları vaki olmuştur. Bunlar genelde mülkiyetin veya kullanım hakkının kime ait olduğu hususunda ortaya çıkan ve mahkemeye taşınan ihtilaflardır. Bu vakalarda hükmün zikredilmediği⁶⁸ olmuş, kimi zaman mollalar davayı kazanmış,⁶⁹ kimi zaman da karşı taraf⁷⁰ haklı bulunmuştur. Dolayısıyla bu hususta belirgin bir ayrışmanın söz konusu olmadığı ifade edilebilir. Ancak belirgin olan husus, mollaların taraf olduğu ihtilafların son

⁵⁸ KŞS, 9-1/1; KŞS, 9-58/239; KŞS, 10-94/393.

⁵⁹ Benzer bir değerlendirme için bk. Güler, “Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar”, 867-868.

⁶⁰ Mahkeme de vasi tayininde bu nitelikleri aramaktadır. “...istikâmet ve sadâkat ile ma'rûf umûr-ı vesâyetin uhdesinden gelmeğe kâdir idüğünü zeyl-i vesikada muharrerü'l-esâmî sikâtin ihbâr eyledikleri...” bk. KŞS, 20-5/13; ayrıca bk. KŞS, 19-77/155; KŞS, 18-9/18.

⁶¹ KŞS, 11-39/141.

⁶² Benzer bir durum için bk. Güler, “Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar”, 867.

⁶³ Osmanlı Diyarbekiri üzerine yapılan araştırmada da benzer bir netice ortaya çıkmıştır. bk. Güler, “Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar”, 868.

⁶⁴ KŞS, 21-81/224.

⁶⁵ KŞS, 16-118/187. 15 Cemaziyelevvel 1160 (25 Mayıs 1747); KŞS, 13-21/97. 17 Zilkade 1139 (6 Temmuz 1727); KŞS, 13-76/246. 20 Zilkade 1139 (9 Temmuz 1727); KŞS, 18-84/196. 8 Safer 1194 (14 Şubat 1780).

⁶⁶ KŞS, 20-48/122. 17 Cemaziyelevvel 1185 (28 Ağustos 1771).

⁶⁷ KŞS, 18-131/322. 1 Receb 1191 (5 Ağustos 1777).

⁶⁸ KŞS, 18-131/322; KŞS, 21-81/224.

⁶⁹ KŞS, 16-118/187; KŞS, 13-76/246.

⁷⁰ KŞS, 13-21/97; KŞS, 18-84/196; KŞS, 20-48/122.

derece az olmasıdır. Bir diğer ifadeyle döneme ait siciller mollaların oldukça az sayıda ve basit nitelikte ihtilaflar yaşadığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra su kullanım hakkına dair gayrimüslimlerle yaşanan bir ihtilafta, bir molla diğer Müslümanlarla beraber davacılar arasında yer almış ve mahkeme, bu davada Müslüman şahitlerin tanıklıklarına dayanarak gayrimüslimleri haklı bulmuştur. Döneme ait belgeler, mollaların mahkeme nezdinde özel bir muameleye tabi tutulmadıklarını veya herhangi bir ayrıcalıklarının olmadığını açık biçimde göstermektedir.⁷¹

Osmanlı Kıbrısı'nda mollalar, toplumun bir ferdi olarak miras bırakabilmekte ve mirasçı olabilmekteydiler. Fakat zaman zaman hayatın tabii seyri içerisinde miras hakkı veya dağılımı gibi hususlarda diğer mirasçılarla anlaşmazlığa düşebilmişlerdir. Mahkemeye taşınan bu davaların kiminde mollalar haklı bulunmuş,⁷² kiminde haksız görülmüş,⁷³ kiminde de taraflar sulh ile uzlaşmışlardır.⁷⁴ Miras konulu bu davaların genelde sulh ile sonuçlandığı gözlenmiştir. Hatta bunların bazılarında tarafların sulha gitme gerekçelerini “*es-sulhu seydidü'l-ahkâm*” (sulh hükümlerin efendisidir) şeklinde ifade etmeleri dikkat çekicidir.⁷⁵ Bu da mollaların çekişmek yerine uzlaşmaya taraftar olduğuna ve buna değer atfettiklerine işaret etmektedir. Ancak bu sulh temayülü, mollalara özgü olmayıp toplumun genelinde olan umumi bir anlayışın sonucudur.⁷⁶ İlgili dönemde kimi mollaların mirasa dair ileride herhangi bir ihtilafın ortaya çıkmaması amacıyla aldıkları veya verdikleri miras hisselerini mahkeme huzurunda kayıt altına aldıkları da gözlenmiştir.⁷⁷

Osmanlı Kıbrısı'nda mollaların muhtelif birçok meslek kollarında görev icra ettikleri, sosyal hayatta aktif ve etkili oldukları üzerinde durulmuştu. Sosyal hayattaki bu etkinliklerine mukabil mollaların taraf olduğu alacak verecek meselelerinin son derece sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır. Zira bu kapsamda sadece üç dava kaydı tespit edilmiştir. Bunların birinde taraflar arasında ev satışından kaynaklanan bir ihtilaf çıkmış, ancak taraflar bunu sulh ile sonuçlandırarak mahkeme huzurunda tescil etmişlerdir.⁷⁸ Bir diğer vakada da Molla Ahmed adlı kişi, alacağına mukabil rehin gösterilen bir gayrimenkulün satılarak alacağının tahsil edilmesini dava etmiştir. Ancak yapılan duruşmada söz konusu mülkün satış yoluyla el değiştirdiği ve dolayısıyla mevcut mülk sahibinin böyle bir rehin akdini gerçekleştirmediği ortaya çıkmış ve molla haksız bulunmuştur.⁷⁹ Yine benzer biçimde bir başka dava kaydında davacılar arasında iki molların da yer aldığı bir grup, alacakları hususunda dava açmış, ancak

⁷¹ KŞS, 20-48/122.

⁷² KŞS, 11-52/183.

⁷³ KŞS, 15-57/232.

⁷⁴ KŞS, 14-26/120; KŞS, 15-35/157; KŞS, 15-180/616.

⁷⁵ KŞS, 14-26/120; KŞS, 15-35/157.

⁷⁶ Ümit Güler, *Osmanlı'da Suç ve Ceza (Kıbrıs Örneği)* (Ankara: Fecr Yayınları, 2019), 343.

⁷⁷ KŞS, 13-119/369; KŞS, 13-207/689; KŞS, 15-121/441; KŞS, 15-41/101; KŞS, 21-196/450; KŞS, 20-92/227.

⁷⁸ KŞS, 21-126/326. 15 Safer 1204 (4 Kasım 1789).

⁷⁹ KŞS, 20-60/149. 17 Şaban 1185 (25 Kasım 1771).

iddiaya konu olan mülk daha önce el değiştirdiği için davayı kazanamamışlardır.⁸⁰ Bu vakaların dışında mollaların mahkemeye yansıyan herhangi bir alacak verecek meselesi bulunmamaktadır. Osmanlı Kıbrısı'ndaki mollaların genel anlamda dürüst ve güvenilir olduklarına işaret eden bu netice, Osmanlı Diyarbekiri üzerine yapılan araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir.⁸¹

Yukarıda temas edilen mevzular mollaların toplum içerisinde, muhtelif hususlarda yaşadıkları ihtilaflara dairdir. Acaba ilgili dönemde mollalardan sâdir olan veya onlara yönelik suç eylemleri vaki olmuş mudur ve olmuşsa bunlar nelerdir? Şimdi bu kapsamda tespit edilen vakalara temas edilecektir.

İlgili dönemde mollalara karşı işlenen en ciddi nitelikli suç cinayettir. Bu kapsamda sadece bir vakaya rastlanmıştır. 20 Receb 1158 (18 Ağustos 1745) tarihli belgeye göre Piskopu kazasında kadı nâibi olan Molla Ali bin Hasan bir cinayete kurban gitmiştir. Maktulün iki hanımından biri olan Rabia Hatun cinayetin faili meçhul olarak meydana geldiğine işaret etse de diğer hanım olan Fatma bint-i İbrahim, cinayeti Keleş İbrahim bin Hasan adlı kişinin işlediğini ileri sürmüştür. Davanın ne şekilde sonuçlandığı belgelere yansımamış olsa da adı geçen molların bir cinayet sonucu öldüğü açıktır.⁸² İlgili belgelere göre bir mollaya yönelik gerçekleşmiş olan tek cürüm hadisesi bundan ibarettir. Bir başka vakada da bir molla, çocuğunun öldürüldüğünü iddia etmiş, ancak daha sonra kendi ikrarıyla bunun bir cinayet hadisesi olmadığını beyan etmiştir. 2 Safer 1203 (2 Kasım 1788) tarihli belgeye göre Lefkoşa'nın Ömeriye Mahallesi sakinlerinden Molla Mehmed, kendisi evde olmadığı bir zamanda eşi Fatma bint-i Mehmed'in bir aylık oğlu Osman'ı, üvey annesi Fatma bint-i İbrahim'in yanına bırakıp işlerini görmek üzere dışarıya çıktığında çocuğa afyon verilerek öldürüldüğünü iddia etmiştir. Ancak söz konusu molla, mahkemenin keşif ve tahkikat amacıyla inceleme yaptırdığı esnada çocuğun bir cinayet sonucu değil, eceliyle öldüğünü ikrar ederek olayın bir cinayet olmadığını beyan etmiştir.⁸³ Dolayısıyla burada mollaya karşı işlenen herhangi bir suç hadisesi söz konusu değildir.

İlgili dönemde mollalar, muhtelif suç isnatlarına maruz kalabilmişlerdir. 16 Cemaziyelevvel 1130 (17 Nisan 1718) tarihli belgede Lefkoşa'nın Kızılkule Mahallesi'nden Seyyid Mehmed bin Ali'nin, hanımı Şerife'yi dövme suretiyle çocuğunu düşürdüğü iddiasıyla bacanağı Molla Ömer bin Abdullah aleyhine dava açmıştır. Mahkemece düzenlenen belgede dövme iddiasının sübutuna dair herhangi bir bilgiye yer verilmezken, yapılan keşif ve tahkikat neticesinde hukuki sorumluluk doğuracak bir çocuk düşürme olayının vuku bulmadığı kayıt altına alınmıştır.⁸⁴

24 Rebiülâhîr 1158 (26 Mayıs 1745) tarihli bir başka belgede de Baf Kasabası sa-

⁸⁰ KŞS, 15-90/335. 10 Safer 1153 (7 Mayıs 1740).

⁸¹ Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar", 873-874.

⁸² KŞS, 16-85/130.

⁸³ KŞS, 21-105/281.

⁸⁴ KŞS, 9-48/191.

kinlerinden Başdarda Mustafa bin Yusuf adlı kişi, kendisine iftira atarak firar etmesine ve pek çok masrafa girmesine sebep oldukları iddiasıyla Baf Kasabası sakinlerinden Molla Mehmed, Molla Mustafa, Dervîşzâde Molla Mehmed ve diğer bazı kişiler aleyhine dava açarak zararının karşılanmasını talep etmiştir. Ancak mahkeme davacının iddialarını asılsız bularak davalılara soru dahi yöneltmeye lüzum görmemiş ve davacıyı muarazadan men etmiştir.⁸⁵

Görüldüğü üzere söz konusu dönemde mollaların hukuki olarak sabit görülen herhangi bir suç eylemi bulunmamaktadır. Hâlbuki bu dönemde toplumun muhtelif kesimlerinde işlenen birçok suç hadisesinin vaki olduğu bilinmektedir.⁸⁶ Zikrolunduğu üzere mollalara yönelik suçların da yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Ortaya çıkan bu tablo, mollaların toplum içerisindeki hüsn-i ahvâllerine yönelik dik-kate değer bir neticedir.⁸⁷

Sonuç

Osmanlı Kıbrısı'nda köle ve cariye edinme olgusu son derece yaygın olmasına rağmen cariye sahipliğine dair bir örnek müstesna hiçbir molların cariye edindiği gözlenmemiştir. Bunun yanı sıra, köle sahibi olan herhangi bir mollaya rastlanmamış, hiçbir molların köle veya cariye alım satımı yaptığını dair herhangi bir bilgi söz konusu olmamıştır. Tüm bunlar mollaların kölelik ve cariyelik uygulamalarına sıcak bakmadıklarına ve genel olarak bundan kaçındıklarına işaret etmektedir.

Araştırma, Osmanlı Kıbrısı'nda mollalığın bir tahsil sonucunda elde edildiğini, babadan oğula geçen bir mollalık sisteminin bulunmadığını, mollalığın toplumun diğer kesimlerine kapalı sosyal bir grup olmadığını ortaya koymuştur. Mollaların eş seçiminde belirli bir zümreyle kendilerini sınırlamadıkları, ancak Müslüman eş seçme hususunda titiz davrandıkları gözlenmiştir. Zira bu dönemde birçok Müslüman, gayrimüslim kadınlarla evlilik yapabilmişken, bir gayrimüslimle evlilik gerçekleştiren hiçbir mollaya rastlanmamıştır.

Osmanlı Kıbrısı'nda mollaların sadece din hizmetleriyle sınırlı olmayan geniş bir sosyal ağ içerisinde yer aldıkları ve en az 28 farklı meslek grubu içerisinde buldukları tespit edilmiştir. Oransal açıdan mollaların en fazla icra ettikleri mesleğin imamlık ve müezzinlik olduğu (%38.46), toplum içerisinde kadın mollaların da dinî hizmetler verdiği, ancak mollaların büyük kesiminin din hizmetlerinin dışındaki sahalarla iştigal ettikleri ortaya çıkmıştır. Mollaların bilhassa adli teşkilat içerisinde aktif ve etkili oldukları gözlenmiştir. Esnaf ve zanaatkârlar arasında da yoğun olmamakla birlikte bazı mollalara rastlanmıştır. Ancak askerî sahada mollaların nadiren yer aldıkları anlaşılmıştır.

⁸⁵ KŞS, 9-14/31.

⁸⁶ Güler, *Osmanlı'da Suç ve Ceza*, 67 vd.

⁸⁷ Benzer bir netice Osmanlı Diyarbakiri'nde de elde edilmiştir. bk. Güler, "Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar", 873-874.

Döneme ait alım satım tescilleri içerisinde çok sayıda mollaya rastlanmıştır ve yapılan incelemede mollaların birtakım alım satım işlemlerinde buldukları gözlenmiştir. Mollaların mülk edinmesi %63.15'lik bir oranla daha yüksek olsa da bu işlemlerde mülk edinme veya mülklerini elden çıkarma yönünde belirgin bir ayrışma söz konusu olmamıştır. Tereke kayıtları, icra ettikleri meslekler ve iktisadi hayatlarına ışık tutan diğer bilgiler mollaların genel itibarıyla orta hâlli denebilecek bir iktisadi güçlerinin olduğuna işaret etmiştir. Ancak mollaların iktisadi alanda pek fazla etkinlik göstermedikleri, onların daha çok sosyal alanda faaliyette buldukları ortaya çıkmıştır.

İlgili şer'iyeye sicillerinde mollaların en yoğun biçimde gözlemlendiği yerlerin şühûdü'l-hâl üyelikleri olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra vekillerin vekâletlerinin sıhhat ve doğruluğuna şahitlik eden kişiler olarak, bizzat vekil veya vasi olarak da belirgin biçimde görev almışlardır. Tüm bunlar mollaların toplumsal rol ve statülerine yönelik mühim görünüm arz etmiştir.

Araştırma neticesinde Osmanlı Kıbrısı'nda mollaların diğer insanlarla olan ilişkilerinde oldukça az ihtilaf yaşadıkları, vuku bulan ihtilafların da genelde günlük hayatta yaşanabilecek basit nitelikli olaylardan ibaret olduğu ortaya çıkmıştır. Mollaların muhtelif birçok meslek kolunda yer almalarına rağmen, alacak verecek meselelerinin yok denecek kadar az olduğu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde bir cinayet vakasının dışında mollalara yönelik herhangi bir suç eylemine rastlanmadığı gibi mollalardan sâdir olan herhangi bir suç hadisesi de vaki olmamıştır. Bilhassa bu durum, mollaların genel itibarıyla toplumdan gördükleri saygı ve değere muvafık bir yaşam tarzına ve ahlaki yapıya sahip olduklarına işaret eden mühim bir bulgudur.

Son olarak araştırmada elde edilen tüm veri ve bulgulardan hareketle Osmanlı Kıbrısı'nda mollaların, genel itibarıyla aktif biçimde sosyal hayatın içerisinde yer aldıkları; topluma değer katan, sosyal hayatı ıslah eden, saygın ve güvenilir kişiler olarak Kıbrıs sosyal tarihinin önemli bir parçasını teşkil ettikleri söylenebilir.

Kaynakça

- Acar, Halil İbrahim. “Talâk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 5. Basım, 2010.
- Akgündüz, Ahmet. *Şeri'yye Sicilleri*. 2 Cilt. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1988.
- Algar, Hamid. “Molla”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/238-239. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Atar, Fahrettin. “Muhâlea”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/399-402. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Atay, Hüseyin. “Fatih Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazetnameler”. *Vakıflar Dergisi* 13 (1981),171-235.
- Behçet, Hasan. *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi*. Lefkoşa: y.y., 1969.
- Bozkurt, Fatih. “Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)* 11/22 (2013), 193-229.
- Bruinessen, Martin Van. *Ağa, Şeyh, Devlet*, çev. Banu Yalkut. İstanbul: İletişim Yayınları, 7. Basım, 2011.
- Calmaid J.. “Mollâ”. *The Encyclopedia of Islam*. 7/221-223. Leiden: E. J. Brill, 1980.
- Çetin, Osman. *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- Çiçek, Halil. *Şark Medreselerinin Serencamı*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.
- Dabashi, Hamid. “Mullah”. *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*. ed. John L. Esposito vd. 3/177. New York: Oxford University, 1995.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Osmanlı Hukuku*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2. Basım, 2012.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2005.
- Erdoğan, M. Akif. *Kıbrıs'ta Osmanlılar II*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2009.
- Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. haz. Seyit Ali Kahraman – Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Güler, Ümit. *Osmanlı Kıbrısı'nda Müslim-Gayrimüslim İlişkileri*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.
- Güler, Ümit. *Osmanlı'da Suç ve Ceza (Kıbrıs Örneği)*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.
- Güler, Ümit. “XVII. Yüzyıl Kıbrıs Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Kıbrısı'nda “Evliliğin

- Sona Ermesi””. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/52 (Haziran 2017), 61-93. <https://doi.org/10.15370/maruifd.333525>
- Güler, Ümit. “Osmanlı Sosyal Hayatında Mollalar: 18. ve 19. yy. Diyarbakir Örneği”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 11/2 (2019), 860-895. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.580229>
- Güler, Ümit. “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Kıbrısı’nda Kölelik (17. ve 18. Yüzyıllar)”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/54 (Haziran 2018), 104-135. <https://doi.org/10.15370/maruifd.452187>
- İnalçık, Halil. “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 1/2 (1943), 89-96.
- İnalçık, Halil. “XVI. Asır Türkiye’nin İktisadî ve İctimaî Kaynakları”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (1953), 51-67.
- Jennings, Ronald C. *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Women, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon*. İstanbul: The Isis Press, 1999.
- Karataş, Ali İhsan. “Tereke Kayıtlarına Göre XVI. Yüzyılda Bursa’da İnsan-Kitap İlişkisi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/8 (1999), 317-328.
- Kıbrıs Kadı Sicilleri, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 numaralı defterler.
- Nesim, Ali. *Batmayan Eğitim Güneşlerimiz*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 3. Basım, 1993.
- Pekasil, Tahir. “Toplumsal Statü Göstergesi Olarak Dini Otorite Tipleri: Cizre Örneğinde Şeyh, Molla ve Seyyidler”. *Bilim, Düşünce ve Sanatta Cizre (Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri)*. ed. M. Nesim Doru. s. 141-154. İstanbul: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Sabev, Orlin. “Osmanlı Toplumsal Tarihi İçin Değerli Kaynak Teşkil Eden Tereke ve Muhallefat Kayıtları”. *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi 21-23 Kasım 2012 İstanbul, Bildiriler*. ed. Mehmet Yıldırım, Songül Karaoğlu. 1/259-272. Ankara: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Daire Bakanlığı, 2013.
- Subaşı, Necdet. “Şeyh, Seyyid ve Molla -Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örneğinde Dinsel İtibarın Kategorileri”. *İslâmiyât* 2/3 (1999), 121-140.
- Şa‘bân, Zekiyüddin. *el-Ahkâmü’ş-şer‘iyye li’l-ahvâli’ş-şahşiyye*. Bingazi: Câmîiatu Karayunus, 1989.

- Taş, Hülya. “Osmanlı Kadı Mahkemesindeki “Şühûdü'l-Hâl” Nasıl Değerlendirilebilir?”. *bilig* 44 (Kış, 2008), 25-44.
- Toledano, Ehud R. *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Uğur, Yunus. “Şer’iyye Sicilleri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/8-11. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Basım, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. “Şer’î Mahkeme Sicilleri”. *Ülkü Halkevleri Dergisi* 5/29 (Temmuz 1935), 365-368.
- Yaman, T. Mümtaz, “Şer’î Mahkeme Sicilleri”. *Ülkü Halkevleri Dergisi* 12/68 (İlk Teşrin 1938), 153-164.

جوزة فخره مدینه لسنه مغلان ابراهيم بن محمد بن شبر افغ الوثيقه مستطوعه
مجلس شرح خطه لارم التوفيقه دایره معرفت شریعیه علیه معرفه ولان رحمت حسین نام قانون
اورزنده دعوی و تقریر کلام ابراهیم بن بوره رحمت خانوندک و جلال لوروندان اقدم فوت اولان
رضوان او علو مصطلح حال حظه اسلاکنه ان لوسته شریعیه علیه سنده واقع بر طرفه ز سر بورد رحمت خانوندک
در طرفه ان سابق او علو مکی و بر طرفه ز شریف عبیدی مکی بر طرفه ز طریق عام علیه سنده واقع
در بر طرفه سنده و در صورت سنده و کیف و ذوق فایده سنده معادلات الاشجاره لوروندان
اشهر رحمت قانون او ابراهیم سنده بکا الله لغوی حق و ایشش عن مقبوضه سنده و سنده و سنده
ان و فصل سوره رحمت قانون سنده مذکورده حاضر کس کل طایفه تابع اولور سوال اولور
سند سنده و در مع او طمس سنده ز سنده سوال سنده سنده سنده سنده سنده
رضوان او علو مصطلح حال حظه سنده لوق او زره سنده و سنده سنده سنده اوله یعنی
بطولنا اقراره اس سنده سنده سنده رحمت قانون سنده سنده سنده سنده سنده
سند او سنده و سنده سنده سنده سنده سنده سنده سنده سنده سنده سنده
سند او سنده سنده سنده سنده سنده سنده سنده سنده سنده سنده سنده

Belge 3: Lefkoşa'nın İbrahimpaşa Mahallesi'nden Molla Mustafa bin Hacı Osman'ın, Rahime bint-i Hüseyin Hatun aleyhine açtığı mülkiyet davasını kazanması, KŞS, 13-76/246, 20 Zilkade 1139 (19 Temmuz 1727).

حضور آية ابياسانك محلده كتب في حقنا من اهلنا و اهلنا من اهلنا
اولد و جالادو في قبرده محصل اموال من اولان بمده الاما جده و الاطام جامع الحمار و الكمار و ملو و نضج افندن خوتنن بنك
طرف باهر النور فلندن خصوص من قومه مياشر تقيبين بونر ملانم حوان افندن اهد اللاله محمد نام كنه ايدو و رقمه اياضونه
مجلس متكلندن اولد ب تاريخ كتابدن ايش كوند مقدم بنده محله بزورد و واقع بقود نام ذبيك زوقاق طرف فلندن
و بوارن دنده اونور كمن حكومه لوكا و بوار مركور اوز بنده بعلوب مثلك او واقم بقولور و لور نورن نچنم كرا و بيشي
لكد بيله اوز بنده و اربلوب ذبل صحنه و مطورا كسامي او لك كنه زمواله لوره صا لك سفر كي اعضاسنه
نقد اوز بنده اشر صرح رقتل و علاج صنع او بلوب بوارن زكور ك اوز بنده و و شمس بيله صلك اولد يقين
سايينه و شاهه ايدو كلورنن مولان قوم محله كتب و خوب و عابوت اوندن نچنقرار و محمد صلي بن عبد الملوك و حجر
مصنع بن رضوان نام كنه لرا ايدو مجلس نرسه كلوب نبعي قورن انسا و نوز ايتدر بيه ماضه لواتم باطلان افندن اوسان و بيشي
مجلس

اولد و جالادو في قبرده
اولد و جالادو في قبرده
اولد و جالادو في قبرده
اولد و جالادو في قبرده
اولد و جالادو في قبرده

Belge 4: Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden Nikola veled-i Zorzi'nin duvar altında kalıp ölmesi üzerine mahkemenin keşif amacıyla Mevlânâ Molla Mustafa bin el-Hâc Osman Efendî'yi olay yerine göndermesi, KŞS, 12-42/155, 27 Receb 1137 (11 Nisan 1725).

فما اوصى الى من ساعدني كلما فاصدفة اولو سيرة حري قوس اكونية تقاسمته نابع بوشه نام قريم فوت
 امام ملا محمد نام كشته زوجه متروكه سندن ما عدا ظاهر وارثه مورثه او لم يابو - تخلصا جانست
 المال سندن عاشر اولمدين اذن شرعوا امين بيت المال سدر بياج صين انا مورثيدن ازين اولونوب تخلصا
 دفتره كه بزوجه ايتي ذكر بيان اولونوب سهاز كلانو 1183

صنط فقطلا	سحر فقطلا	بورمن فقطلا	برمقدار صمان	كشنة ملك	كشنة طوز	كشنة صاير
۱۶۵	۱۶۰	۱۶۰	۹۰	۱۰	۱۱	۱۳
قطر طويرسي	كشنة وارا	كشنة ورجا	او كوز	كشنة بشو ولا	حما	اروقه صاير
۵۰	۱۰	۶۰	۱۰	۶۰	۴۰	۸۸۰
اوران برنانه	طوسون	ملك منزل	حما كوز			
۱۰	۱۶۰	۱۰۰۰				
۳۶۹۹						
رسم قسنت	رسم والي	نظارت والي	رسم دفتری	نظاره دفتری	روزنامه	
۱۸۰	۳۲۰	۲۶	۱۸۰	۷۶	۷۶	
امین بی المال	کاتب بدل مال	حصکات	دلالتیه	حما کوز	الاهات	
۷۶	۷۶	۷۶	۴۰	۱۶۱۹		
۳۶۸۰						

Belge 5: Girne'nin Plaşe karyesinde ikâmet ederken vefat eden İmam Molla Mehmed'in borçlarından ötürü alacaklılarına taksim edilen terekesi, KŞS, 19-175/278, 8 Cemaziyelahir 1183 (9 Ekim 1769).

Mullahs in Cyprus Social Life (18th Century)

Extended Summary

The term mullah is derived from the Arabic word *mawlā*, which means master, owner, and supervisor, and there are synonymous forms of this term such as *monla*, *munla*, or *mulla*. In Ottoman Cyprus, the word mullah was generally used and sometimes *monla*. The dictionary meaning of the word mullah or *monla* is scholar, *fadil* and *faqih*. The term mullah, which was used as a scholarly title in the Ottoman period as well as in the pre-Ottoman period, can refer to many different groups of people. This is because this concept has expanded over a long period of time, encompassing many different groups. However, in general, it can be said that this concept is a scientific title used for all madrasa graduates, whether they perform a religious duty or not. Shedding light on the historical background of the mullahs, who have been socially devalued since the late Ottoman Empire, is of great importance in illuminating the Islamic social history of the Ottoman period. In this study, the mullahs, whose place in the social network of the period is unknown and who have remained in the dark until now in the social history of Cyprus, have been the subject of research. The Ottoman rule in Cyprus, which began in 1571, lasted 307 years. During this time, the number of Muslims in the island reached one third of the population in general, and Muslim and non-Muslim people lived together for centuries. Shedding light on the mullahs in Ottoman Cyprus has contributed to illuminating the social history of the Ottoman Empire in general and Cyprus in particular. Some of the findings and conclusions of the research have been compared with those of Ottoman Diyarbekir, provided that they are limited to the issues that come to the fore. The data base of the research is the most important and first-hand source of Ottoman social history research, the *shar'iyye* registers, and the period analyzed is the 18th century. The data and findings of the study are analyzed under the following headings: mullahs' family relations, their occupations and economic relations, their social roles and status, their conflicts within the society and their criminal relations.

Although the acquisition of slaves and concubines was extremely common in Ottoman Cyprus, no mullah was observed to have acquired a concubine, with the exception of one instance of concubine ownership. In addition, no mullahs were found to have owned slaves, and there is no information about any mullahs buying and selling slaves or concubines. All this indicates that the mullahs did not favor slavery and concubinage practices and generally avoided them.

The research has revealed that in Ottoman Cyprus, the mollahship was acquired as a result of an education, that there was no system of mollahship passing from father to son, and that the mullahs were not a social group closed to other segments of society. It has been observed that the mullahs did not limit themselves to a certain caste in choosing a wife, but they were meticulous in choosing a Muslim wife. While

many Muslims were able to marry non-Muslim women during this period, no mullah was found to have married a non-Muslim.

It was found that mullahs in Ottoman Cyprus were not limited to religious services, but were part of a wide social network and were found in at least 28 different occupational groups. In proportional terms, the most common occupation of the mullahs was imamate and muezzin (38.46%), women mullahs also provided religious services in the society, but most of the mullahs were engaged in fields other than religious services. Mullahs were particularly active and influential in the judicial organization. Some mullahs were also found among artisans and craftsmen, although not intensively. However, it is understood that mullahs were rarely involved in the military field.

A large number of mullahs were found in the purchase and sale registrations of the period, and the analysis revealed that mullahs were involved in a number of purchase and sale transactions. Although mullahs were more likely to acquire property, with a rate of 63.15%, there was no clear differentiation in terms of acquiring or disposing of property. The records of their deceased, the professions they practiced, and other information shedding light on their economic life indicate that the mullahs generally had an economic power that could be called middling. However, it has been revealed that the mullahs were not very active in the economic sphere, but rather in the social sphere.

In the relevant shar'iyya registers, the most common place where mullahs were observed was as members of shuhūd al-hāl. In addition, they were also prominently involved as witnesses to the validity and accuracy of the proxies' proxies, as proxies themselves, or as guardians. All of these were important aspects of the social role and status of the mullahs.

As a result of the research, it was concluded that the mullahs in Ottoman Cyprus had very few conflicts in their relations with other people, and when they did occur.

Keywords: Islamic History, Islamic Social History, Cyprus, Mullah, Ottoman Cyprus.